

Л. А. Іваневич

Хмельницький інститут моделювання швейних виробів

ТРАДИЦІЙНЕ НАРОДНЕ ВБРАННЯ УКРАЇНЦІВ ПОДІЛЛЯ У ПРАЦЯХ ПОДІЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ ТА ЕТНОГРАФІВ XIX — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

У статті на основі аналізу відомих і маловідомих праць висвітлюється історіографія проблеми дослідження традиційного народного одягу українців Поділля. Подається характеристика та наукова оцінка праць подільських істориків та етнографів XIX – першої половини XX ст., присвячених вивченню народного костюму подолян та його елементів.

Ключові слова та словосполучення: традиційний народний одяг, українці Поділля, історіографія, історики, етнографи, науковці, вишиті сорочки, поясний одяг, плечовий одяг, верхній одяг, головні убори, взуття, прикраси, пояси, орнамент.

Оригінальність та неповторність традиційного народного вбрання українців Поділля привернула інтерес науковців ще в XIX ст. Не зникає, а ще більше проявляється він і тепер, за часів незалежності. Однак важливе місце займає саме початковий період накопичення джерел і виділення українського костюму як самодостатнього явища в національній культурі. Саме у XIX – першій половині XX ст. науковці, історики, етнографи, мистецтвознавці, краєзнавці, народознавці заклали підґрунтя історіографії проблеми дослідження традиційного вбрання нашого народу та його регіональних ознак. Виділилася серед дослідників і когорта місцевих істориків та етнографів, безпосередньо подолян та українських і закордонних учених, які тривалий час займалися дослідженням Поділля.

Історіографічний огляд етнографічного дослідження Поділля включає монографічні праці Л. В. Баженова (1993) [1] та Л. П. Булгакової-Ситник (2005) [2], довідник С. Д. Гальчака (2005) [3], і статтю Н. С. Стаценка (1994) [4].

Упродовж 1800-1850-х рр. в Україні розпочинається активне запровадження програми досліджень народної культури, зокрема фольклору та етнографії, як джерел традицій нації. У другій половині XIX ст. представники вітчизняної інтелігенції виявляють особливу зацікавленість як до окремих елементів, так і комплексу традиційного народного костюму в цілому, ремесел, побуту, а також культурного самовираження українців. З огляду на те, що у XIX ст. подільський одяг не був окремим предметом вивчення вчених, тому його характеристика була лише оглядовою, однак історикам, краєзнавцям та етнографам протягом цього часу вдалося зібрати значний і різноаспектний матеріал про способи виготовлення матеріалів для вбрання, методи крою, пошиття й оздоблення багатьох елементів костюму.

Хоча і не уродженець Поділля, відомий дослідник історії та етнографії цього краю, педагог, протоієрей Митрофан Васильович Симашкевич написав узагальнюючу працю “Историко-географический и этнографический очерк Подолии” (1875) [5], яка містить деякі загальні матеріали про традиційний одяг подолян.

Видатний український історик, археолог, археограф, етнограф і фольклорист, родом зі Східного Поділля Володимир Боніфатійович Антонович у 1869-1870 рр. взяв участь в експедиції, яка під керівництвом Павла Чубинського збирала народознавчі, етнографічні та фольклорні матеріали у Волинській, Київській,

Подільській та частково Полтавській губерніях. Пізніше як результат здійсненої збиральницької роботи стала праця В. Антоновича “Путевые очерки Подолии” (1884-1885) [6]. У роботі побіжно охарактеризовано побут місцевого населення.

У народознавчій роботі “Языческий обычай в Брацлавщине «гонити шуляка»” (1885) [7] Сергій Олександрович Венгрженевський, родом з Вінниччини, знайшов подільський етнограф, історик і фольклорист не лише змістовно описав особливості вірувань в названому регіоні, але й одним з перших звернув увагу на виявлення характерних національних традицій у подільських вишивках та ткацтві.

Цінну розвідку про деякі особливості одягу подолян та способи його носіння опублікував історик, археолог, етнограф, краєзнавець Поділля, священик і педагог Іван Омелянович Шипович, родом із Вінниччини. Крім цього у цій праці “Исторические сведения о с. Боровое Ямпольского уезда” (1895) [8] учений описав різновиди чоловічих зачісок на Поділлі.

Висвітлені вище матеріали народознавчої літератури XIX ст. носять швидше описовий, ніж науковий характер. Однак, проблема втрати традиційного досвіду ткацького й вишивального ремесел спонукала кращих представників національної еліти вжити заходів для збереження вікових надбань українського народу. Лише в останній чверті XIX ст. тенденції фіксування фольклору й опису народного вбрання переросли у програму ґрунтовних досліджень української культури як невичерпного джерела національних традицій. Тоді ж набула поширення активна музестворча діяльність у плані формування різноманітних колекцій зразків традиційно-побутової культури, зокрема, ужиткових тканин і народного одягу та фрагментів їх оздоблення тощо. Самобутність та різнобарвність української народної ноші й її декору викликала неабияку зацікавленість учених, краєзнавців, прогресивних державних діячів, громадськість губернських земств до діяльності народних майстрів і прагнення зберегти та підтримати народні промисли. З огляду на це земські органи й окремі меценати сприяють організації виставок, майстерень, шкіл, центрів вишивання і ткацтва, куди запрошують талановитих виконавців.

Особливе значення для вивчення матеріальної культури населення Поділля мають праці О. Прусевича “Обзор данных о кустарных промыслах Подольской губернии” (1913) [9] та Ю. Александровича “Кустарно-исторический отдел музея Подольской губернии” (1915) [10]. У першому дослідженні польський учений, фахівець з української й слов'янської етнографії, дослідник Поділля і Волині Олександр Миколайович Прусевич, родом із Тернопільщини, висвітлює відомості про місцеві промисли кустарів, зокрема вишивальне ремесло в с. Клембівка Ямпільського повіту. У другому дослідженні подільський краєзнавець, етнограф та архівіст Юрій Семенович Александрович, родом із Вінниччини, здійснив огляд зібраних у музеї Подільської губернії матеріалів про стан кустарних промислів на теренах краю та зазначив, що вишивальний промисел представлений 353 зразками різного роду вишивок. Крім цього, Ю. Александрович дослідив особливості східноподільського орнаменту у праці “Об исследовании местного стильного вышивального орнамента в Винницком уезде Подольской губернии” (1917) [11].

Протягом 1913-1914 рр. подільські дослідники зібрили та проаналізували великий фактичний матеріал про господарські заняття і промисли місцевого населення. Результатом завершення обстеження губернії стала праця “Кустарные промыслы Подольской губернии” (1916) [12]. У цьому збірнику О. Прусевич систематизував та узагальнив матеріали про народну вишивку українців Поділля в праці “Народное вышивание в Подольской губернии” [13]. Цінними є подані ним малюнки орнаментальних мотивів із записами місцевих назв технік та узорів Гайсинського й Ямпільського повітів. Аналіз матеріалу про подільське тка-

цтво здійснив поет, красзнавець та етнограф родом з Вінниччини Володимир Юхимович Свідзинський у своїй роботі “Ткачество на Подолье” (1916) [14].

Варто віддати належне результатам значної збиральницької роботи на території Поділля, проведеної відомими українськими вченими М. М. Могилянським та К. В. Широцьким. Вони разом з іншими науковцями взяли участь у етнографічних експедиціях в Україні з метою формування колекцій для Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі (колишня назва – Етнографічний відділ Російського музею Олександра III). Упродовж 1909-1914 рр. учені провели сім етнографічних експедицій на території північних і східних повітів Подільської губернії, зібравши для музею 1058 експонатів: речей народного побуту, вбрання, фрагментів вишивок, різноманітних доповнень до одягу, прикрас із бісеру, предметів, пов’язаних з ритуалами, господарського начиння з Проскурівського, Кам’янецького й Ольгопільського повітів та писанок із Вінницького і Кам’янецького повітів. Зібрані українськими етнографами експонати стали в майбутньому багатющим матеріалом для подальших наукових досліджень народного одягу та побуту подолян зокрема [15].

Надалі зацікавленість видатного подільського історика, етнографа, мистецтвознавця та педагога, родом з Вінниччини Костя Віталійовича Широцького історією взорів українських вишивок призвела до комплексного дослідження ним цього своєрідного художнього явища, одного із поширених видів народної творчості. У своїй праці „Мотивы украинскаго орнамента (Къ альбому художника С. Васильковскаго)” (1913) [16] він висвітлив розвиток стильових ознак українського орнаменту та розкрив характерні риси національних орнаментальних мотивів. Учений подав аналіз художніх особливостей взорів вишивок на староцерковному одязі XVII-XVIII ст., відзначивши, що орнаменти Західної України і Поділля зберегли звичаї старовини з відповідною їй простотою, а орнаменти Лівобережжя запозичили незвичайну пишність від південних народів і елементи ренесансу та художніх стилів Франції XVIII ст. Кость Широцький класифікував орнаменти за характером мотиву і поділив їх на геометричні, рослинні, тваринні й предметні. Він підкреслив, що для Правобережжя характерні геометричні орнаменти з певними ознаками взорів сусідніх народів і з відтінками, аналогічними для орнаментів греків та південних слов’ян. Досліджуючи рослинні і тваринні мотиви орнаментів українських народних вишивок, науковець відзначив, що вони були практично однаковими на всій території України й застосовувались не лише у вишивках, але й у різьбі, настінних розписах, ліпленні, гравіюваннях, чеканках, на писанках і тканинах у поєднанні з геометричними елементами. К. Широцький описав поширені в українському орнаменті геральдичні мотиви, що містили у собі геометричні, рослинні й тваринні елементи разом, а також складні орнаменти із зображенням характерних побутових сцен та українських пейзажів. Він наголошував, що український народний орнамент, поєднавши у собі елементи давнини, західних і східних культурних течій, „вважається серед інших орнаментів східної Європи найбільш стародавнім і оригінальним”, тому й потребував досконалого та детального дослідження [17].

Студіюючи народне декоративне мистецтво, К. Широцький у праці „Украинское происхождение певческих костюмовъ въ кафедральныхъ храмахъ Россіи” (1913) [18] описав історію походження ноші церковних співців. Кость Віталійович висвітлив її вплив на створення вбрання для півчих у Росії, який поєднав у собі стародавні елементи одягу запорізьких козаків: жупан і кунтуш з вирізами, розкрив історію костюму для півчих в Україні та мистецько-філософський і естетичний рівень ставлення українського народу до свого зовнішнього вигляду та строю.

Певне значення для дослідження традиційної ноші подолян має праця визначного українського мовознавця, літературознавця, публіциста, педагога, доктора філології, професора, державно-політичного і церковного діяча, дослідника Поділля Івана Івановича Огієнка “Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу” (1918) [19]. У першому розділі “Українська культура за давні віки” вчений, характеризуючи український орнамент, зазначив про загальні особливості оздоблення традиційного вбрання українців вишивкою, особливо сорочок, плахт, фартухів, очіпків, каптурів, хусток і навіть задків на чоботах [20]. У другому розділі “Вплив української культури на московську” І. Огієнко підкреслив значення впливу одягу українських співаків XVII-XVIII ст. на вбрання російської знаті, царської родини та його оточення. Професор зауважив, що співацький костюм, який складався із короткого кольорового жупана та кунтуша з вильотами – пишній довгий верхній одяг із відкидними прорізаними рукавами швидко набув популярності у Москві. Причому спочатку жупан та кунтуш носили лише придворні співаки, а потім, за наказом Миколи I, з 21 вересня 1832 р. ці елементи костюму були поширені на всій території Росії для різних верств населення. Вжиток співацького одягу у побуті росіян дослідник спостерігав і на початку XX століття [21].

У 1924-1925 рр. знаний російський та український етнограф, дослідник Поділля Олександр Зарембський за завданням етнографічного відділу Російського музею у Ленінграді взяв участь в експедиції на території Хмельниччини та Вінниччини з метою формування відповідних колекцій. У результаті досліднику вдалося зібрати фактичний матеріал про комплекси одягу подолян, зразки народної вишивки та тканини, зробити світлини і замальовки орнаментальних мотивів. Зібрані ученим відомості лягли в основу першої аналітичної праці про вишивальне мистецтво Східного Поділля “Народное искусство подольских украинцев” (1928) [22]. У своїй праці О. Зарембський подав класифікацію та аналіз технік східноподільської вишивки, розкрив її характерні орнаменти та кольорову гаму, виклав короткий опис складових елементів традиційного жіночого та чоловічого вбрання Поділля, починаючи від натільного, плечового, поясного і верхнього одягу та закінчуючи головними уборами і прикрасами. Також на підтвердження автор вмістив світлину українців Східного Поділля у народному строї. Названа робота має велике значення для сучасних дослідників подільського вбрання.

Велику роль у вивченні надбань народного мистецтва подільського краю та продовженні його традицій відіграла Кам’янець-Подільська художньо-промислова школа. У 1929 р. директор цієї школи відомий український художник-графік, мистецтвознавець та етнограф Поділля, видавець, педагог Володимир Миколайович Гагенмейстер видав цінну розвідку “Тульщина, село Орлівка: Вишивка низню” [23]. У праці вчений детально розкрив одну з найбільш популярних технік вишивання на території Східного Поділля наприкінці XIX – на початку XX ст. та її поширені орнаментальні мотиви.

Видатний історик Поділля, етнограф, археолог, музеєзнавець, громадський діяч, протоієрей Євфимій Йосипович Сіцинський, родом із Хмельниччини, зібрав цінну та свого роду унікальну колекцію орнаментів подільських вишивок. Значення цієї самобутньої колекції полягає у тому, що вона містить стародавні зразки орнаментів різноманітних технік подільської вишивки зі збереженням народних назв орнаментальних мотивів. На основі зібраного по селах краю і на великих ярмарках матеріалу науковець сформував альбоми, у яких, розглядаючи народну вишивку як своєрідне художнє явище та спосіб оздоблення одягу й побуту, подав аналіз технік виконання і художніх особливостей різноманітних видів

вишивання. Альбомні зразки подільської вишивки свідчать про гармонію кольорів, високий мистецький хист, тонкий художній смак та глибоке відчуття місцевими майстринями краси оточуючого світу. Дослідник зібрав також досить вартісні колекції одягу, які широко використовували українські етнографи й мистецтвознавці. Етнографічні колекції вишивок та одягу Є. Січинського є надзвичайно важливим першоджерелом і наочним матеріалом для сучасних дослідників історії як українського вбрання в цілому, так і подільського зокрема [25].

Проблеми дослідження ткацтва, вишивки та орнаментальних мотивів Поділля у контексті українського мистецтва, частково розкрито у виданих за кордоном роботах відомого історика, дослідника архітектури, графіки, сакрального мистецтва, професора Володимира Січинського, родом із міста Кам'янець-Подільський. Зокрема, у таких працях, як: “Українські вишивки” (Варшава, 1922) [26], “Орнамент в історичних стилях: Альбом” (Прага, 1940) [27], “Орнамент в історичних стилях: Альбом” (Прага, 1943) [28], “Українське ужиткове мистецтво: Ткацтво. Вишивки.: Альбом” (Прага, 1943) [29], “Українські орнаменти історичні: Альбом” (Прага, 1943) [30], “Українські орнаменти народні: Альбом” (Прага, 1943) [31], “Орнаменти народні: Альбом” (Франкфурт, 1946) [32], “Українські орнаменти історичні: Альбом” (Франкфурт, 1946) [33], “Орнамент в історичних стилях: Альбом” (Франкфурт, 1946) [34], “Українські вишивки: Альбом” (Франкфурт, 1947) [35], “Українська народна вишивка” (Новий Ульм, 1947) [36], “Альбом вишивок: З приводу вид. К. В. Габданка-Рогозинського” (Франкфурт, 1947) [37]. Важливою для аналітичної оцінки мистецтва виготовлення, оздоблення та формування у комплекси народного одягу є змістовна праця В.Січинського “Чужинці про Україну: Вибір описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть” (Львів, 1938) [38].

Аналіз історіографії проблеми дослідження традиційного народного вбрання українців Поділля, способів його крою, прикрашання та поєднання в цілому у працях відомих уродженців або знавців Поділля ХІХ – першої половини ХХ ст. свідчить про неабияку зацікавленість учених розглядуваною темою. Науковцям та краєзнавцям цього періоду вдалося закласти підґрунтя для подальшого вивчення й аналізу художньо-стильових особливостей народної ноші подолян. Однак зібрана значна кількість матеріалів нашими попередниками потребує подальшої наукової обробки, детальної систематизації, оцінки, глибокого аналізу та сучасної інтерпретації. Тому нами проводиться дисертаційне дослідження з метою створення єдиної комплексної роботи, присвяченої саме традиційному народному вбранню українців Поділля.

Список використаних джерел:

1. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ-ХХ ст. : Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільська міська друкарня, 1993. – 480 с.
2. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка : Етнографічний аспект / Л. Булгакова-Ситник ; [ред. О. М. Козакевич]. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2005. – 328 с.
3. Краєзнавці Вінниччини : Біографії. Бібліографія / [автор-упорядник С. Д. Гальчак]. – Вінниця : Книга-Вега, 2005. – 224 с.
4. Етнографічне вивчення Поділля / Л. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, З. Є. Болгарович та ін. // Поділля – К. : Видавництво НКЦ “Доля”, 1994. – С. 13-31.
5. Симашкевич М. Историко-географический и этнографический очерк Подолии / М. Симашкевич. – Каменец-Подольск, 1875-1876. – Вып. 1-2. – 182 с.

6. Антонович В. Б. Путевые очерки Подолии / В. Б. Антонович // Киевская старина. – 1884-1885.
7. Венгрженовский С. А. Языческий обычай в Брацлавщине «гонити шуляка» / С. А. Венгрженовский // Киевская старина. – 1885. – Т. 50. – С. 282-332.
8. Шипович И. Э. Исторические сведения о с. Боровое Ямпольского уезда / И. Э. Шипович // Подольские епархиальные ведомости. – 1895. – № 17. – С. 393-400; № 18. – С. 409-417.
9. Прусевич А. Обзор данных о кустарных промыслах Подольской губернии / А. Прусевич // Экономическая жизнь Подолии. – 1913. – № 10-11. – С. 54-70.
10. Александрович Ю. Кустарно-исторический отдел музея Подольской губернии / Ю. Александрович // Экономическая жизнь Подолии. – 1915. – № 4. – С. 9-18.
11. Александрович Ю. Об исследовании местного стильного вышивального орнамента в Винницком уезде Подольской губернии / Ю. Александрович // Экономическая жизнь Подолии. – 1917. – № 2. – С. 19-24.
12. Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1916. – 645 с.
13. Прусевич А. Народное вышивание в Подольской губернии / А. Прусевич // Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1916. – С. 305-334.
14. Свидзинский В. Ткачество на Подолье / В. Свидзинский // Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1916. – С. 119-181.
15. Иваневич Л. А. Кость Широцкий (1886-1919): науковець, просвітник, педагог : монографія / Л. А. Иваневич. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2011. – С. 136.
16. Широцкий К. Мотивы украинского орнамента (Къ альбому художника С. Васильковского) / К. Широцкий // Украинская жизнь. – М., 1913. – № 11. – С. 64-70.
17. Широцкий К. Мотивы украинского орнамента... – С. 70.
18. Широцкий К. Украинское происхождение певческих костюмов въ кафедральных храмахъ Россіи / К. Широцкий // Украинская жизнь. – М., 1913. – № 7-8. – С. 116-119.
19. Огієнко Іван. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко / Репринтне відтворення видання 1918 року. – К. : Абрис, 1991. – 272 с. – [З малюнками і портретами українських культурних діячів].
20. Огієнко Іван. Українська культура... – С. 10-11.
21. Там само. – С. 76-78.
22. Зарембский А. Народное искусство подольских украинцев / А. Зарембский. – Л. : Гос. рус. музей, 1928. – 48 с.
23. Гагенмейстер В. Тульщина, село Орлівка: Вишивка низзю / В. Гагенмейстер. – Кам'янець-Подільський, 1929. – 7 с. : 25 табл.
24. Колекція вишивок С. Січинського // Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник. – Інв. № ТКМ 376-418, 437-460.
25. Трембіцький А. М. Євфимій Січинський (1859-1937) : наукова та громадська діяльність : монографія / А. М. Трембіцький. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2009. – С. 153.
26. Січинський В. Українські вишивки / В. Січинський // Українська трибуна (Варшава). – 1922. – 6 січня. – № 3.
27. Січинський В. Орнамент в історичних стилях : альбом. VI табл. з 57 рис. / В. Січинський. – Прага, 1940.
28. Січинський В. Орнамент в історичних стилях : альбом / В. Січинський. – Прага, 1943. – 8 табл.
29. Січинський В. Українське ужиткове мистецтво : Ткацтво. Вишивки. Альбом. 47 табл. з 500 рис. / В. Січинський. – Прага, 1943. – 8 с. ; 47 табл.
30. Січинський В. Українські орнаменти історичні : альбом / В. Січинський. – Прага, 1943. – 9 окремих листів з іл. в обгортці.
31. Січинський В. Українські орнаменти народні : альбом / В. Січинський. – Прага, 1943. – 8 табл.

32. Січинський В. Орнаменти народні : альбом. — 2-е вид. / В. Січинський. — Франкфурт, 1946. — 8 табл.
33. Січинський В. Українські орнаменти історичні : альбом. — 2-е вид. / В. Січинський. — Франкфурт, 1946. — 8 табл.
34. Січинський В. Орнамент в історичних стилях : альбом. — 2-е вид. / В. Січинський. — Франкфурт, 1946. — 8 табл.
35. Січинський В. Українські вишивки : альбом / В. Січинський. — Франкфурт, 1947. — 8 табл.
36. Січинський В. Українська народна вишивка / В. Січинський // Українські вісті (Новий Ульм). — 1947. — № 1.
37. Січинський В. Альбом вишивок : 3 приводу вид. К. В. Габданка-Рогозинського / В. Січинський // Час (Франкфурт). — 1947. — № 7.
38. Січинський В. Чужинці про Україну : Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть / В. Січинський. — Львів : Червона калина, 1938. — 212 с.; іл.

In the article as a result of analysis of famous and unknown works is shown the historiography of the problem of study the traditional national clothes of Podillya Ukrainians. The characteristic and scientific valuation of works of the Podillya historicals and ethnographs of the XIXth — the first half of the XXth century are done which are dedicated to the study of national costume of Podillya and its elements.

Key words and word-combinations: traditional national clothes, Ukrainian of Podillya, historiography, historicals, ethnographs, scientists, embroidery shirt, belt clothes, upper clothes, shoulder clothes, hats, shoes, adornment, belts, ornament.

Отримано: 10.05.2012 р.

УДК 821.161.2Фед09

Л. М. Ковалець

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ХРЕСТ ЯК СИМВОЛ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ ДРАМИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ (ЗА ПОЕТИЧНОЮ ДИЛОГІЄЮ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА «ДОВБУШ»)

З'ясовується полізмістова семантика символу хреста в одному з найоригінальніших творів Юрія Федьковича та всієї української романтичної драматургії — поетичній діалогії «Довбуш», акцентується на її складності й тенденції до виразної узгодженості із християнською традицією, тісній пов'язаності із морально-етичними складнощами життя людини.

Ключові слова і словосполучення: хрест, християнське, сакральне, драматичне, Федькович, «Довбуш», люба як згуба.

Поняття символу, його особливої ролі в системі художньої творчості літературознавча наука з'ясувала достатньо глибоко, й свідчення цього — думки Платона (про символ як вищу ідеальну форму об'єкта, що досягається інтуїтивно), Гегеля (це умовний знак у процесі комунікації), К.-Г. Юнга (це «природний продукт, який виникає спонтанно», він «завжди містить більше, ніж його очевидне значення, яке відразу спадає на думку» [13, с. 49]), Е. Кассіра (це універсальна категорія, завдяки чому культура виступає ієрархією симво-